Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

Käsittelijä

Syke 31.10.2024 SYKE/2024/1873

Eduskunnan Ympäristövaliokunta
YmV@eduskunta.fi

Viite: Ympäristövaliokunta torstai 10.10.2024 klo 10.30 / HE 101/2024 vp / Asiantuntijapyyntö

Asia: **HE 101/2024 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi rakentamislain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi**

https://www.eduskunta.fi/pdf/HE+101/2024

Täydennys Suomen ympäristökeskuksen asiantuntijalausuntoon

Suomen ympäristökeskus täydentää aiempaa lausuntoaan vastauksena valiokunnassa esitettyihin kysymyksiin sekä lausumalla myös puhtaan siirtymän sijoittamisluvasta.

Vastauksia valiokunnassa esitettyihin kysymyksiin

Muu korvaava ohjaus?

Vaikka vähähiilisyyteen ohjataan myös esimerkiksi energiatehokkuussäätelyllä, Suomen ympäristökeskus näkee tärkeänä nimenomaan rakentamislain riittävän kattavan soveltamisalan. Rakentamislaki tuo säätelyn piiriin rakennusmateriaalien valmistuksen, työmaatoiminnot ja kuljetukset sekä rakennettaessa että käyttö- ja elinkaaren loppuvaiheessa. Käyttövaiheen energiankäyttöön ja vähähiilisyyteen liittyvä säätely on edelleen tärkeää, mutta sen merkitys suhteessa materiaalien hiilijalanjälkeen pienenee.

Uudelleen laaditun rakennusten energiatehokkuusdirektiivin vaatimukset edellyttävät lähivuosina käsittelyssä olevaa ehdotusta laajempaa soveltamisalaa ja siten mahdollisesti uutta muutosta rakentamislakiin esimerkiksi erillispientalojen osalta. Energiatehokkuusdirektiivin hiilijalanjälkisäätely koskee kuitenkin ainoastaan uusia rakennuksia, joten korjausrakentamisen materiaalit, työmaatoiminnot ja kuljetukset jäisivät edelleen kokonaan säätelyn ulkopuolelle, mikäli korjausrakentaminen hallituksen esityksen mukaisesti rajataan pois rakentamislain soveltamisalasta.

Ilmastoselvitysten tasalaatuisuus?

Ilmastoselvitysten tasalaatuisuutta on pyritty edistämään valmisteluvaiheessa usealla tavalla. Rakentamisala on otettu hyvin laajasti mukaan kokeilemaan ja edelleen kehittämään

arviointimenetelmää, ja yhteisen tietopohjan varmistamiseksi on laadittu kansallinen päästötietokanta, joka on ollut käytössä vuodesta 2021. Lähtökohtana arviointimenetelmän sekä kansallinen päästötietokannan kehittämisessä on ollut ilmastoselvityksen vaatiminen rakentamislupavaiheessa. Rakentamislain muutosehdotuksessa ilmastoselvitys on kuitenkin siirretty loppukatselmusvaiheeseen. Tämän muutoksen vaikutuksesta ilmastoselvityksen laadintaan ja tasalaatuisuuteen ei ole täyttä selvyyttä.

Loppukatselmusvaiheessa tuotekohtaisten päästötietojen, eli eri valmistajien tuotekohtaisten ympäristöselosteiden merkitys korostuu ja parhaassa tapauksessa saadaan selvästi parempaa tietoa kuin rakentamislupavaiheessa. Ympäristöselosteiden käyttöön liittyy kuitenkin myös ongelmia. Kaikilla tuotteilla ei ole ympäristöselosteita ja kukin valmistaja päättää miten ja missä julkaisee omat ympäristöselosteensa. Ympäristöselosteissa on myös huomattavasti esimerkiksi kansallista päästötietokantaa laajempi sisältö ja oikeiden tietojen poiminta ilmastoselvityksen laskentoja varten vaatii parempaa asiantuntemusta. Loppukatselmusvaiheen ilmastoselvitysten tasalaatuisuutta edistäisi virallinen, määrämuotoinen ja koneluettava ympäristöselostetietokanta, mutta tällaisen kansallisen kannan perustaminen ja ylläpito vaatisi huomattavia resursseja tuotteiden suuren määrän johdosta.

Puhtaan siirtymän sijoittamislupa

Suomen ympäristökeskus suhtautuu kriittisesti hallituksen esityksessä 101/2024 ehdotettuun ns. puhtaan siirtymän sijoittamislupamenettelyyn. Päästöttömään energiaan tukeutuvien investointien harkitsematon jouduttaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa osa hankkeista heikentää ympäristön tilaa (esim. luontovaikutukset, saastuminen, ympäristöriskit). Ehdotetun kaltainen menettely merkitsisi alue- ja yhdyskuntasuunnittelusta luopumista puhtaan siirtymän teollisuushankkeiden osalta, ja olisi siksi myös omiaan heikentämään investointivarmuutta sekä energiasiirtymän hallittavuutta ja hyväksyttävyyttä. Menettelyn soveltaminen vaikeuttaisi ympäröivien alueiden alue- ja yhdyskuntasuunnittelua.

Hankkeiden kestävyyden kriittiseen arviointiin oltava keinot:

Sijoittamislupamenettelyn käyttöönotto voi johtaa merkittäviin kielteisiin luonto- ja muihin ympäristövaikutuksiin. Myös puhtaan siirtymän teollisuushankkeet aiheuttavat ympäristölle taakkaa. Laaja kansainvälinen tiedeyhteisö (ml. tiedepaneelit IPBES ja IPCC, myös Vihreän siirtymän rahoituksen työryhmä) varoittaa vaikeuttamasta luontokadon hillintää ilmastopoliittisin toimin. Luontokadon ja muiden ympäristönäkökulmien huomioimista päästöttömän energian ja muun puhtaan siirtymän teollisuuden suunnittelussa ja luvituksessa tulee vahvistaa, eikä heikentää ohittamalla suunnittelujärjestelmän asettamia vaatimuksia hankkeille. Etenkin yleispiirteisestä maankäytön suunnittelusta luopuminen heikentäisi mahdollisuuksia hallita moninaisia haitallisia yhteisvaikutuksia, joita yksittäiset ja toisistaan erillisesti luvitetut hankkeet yhdessä aiheuttavat.

Suunnittelujärjestelmä vakauttaa toimintaympäristöä:

Pitkäjänteinen alue- ja yhdyskuntasuunnittelu, ml. maapolitiikka, luo pitkäjänteistä investointivarmuutta ja oikeusturvaa puhdasta energiaa tuottavalle ja hyödyntävälle teollisuudelle. Suunnittelujärjestelmän osana asema- ja yleiskaavaprosessit varmistavat oikeudellisen pohjan, jonka turvin yritykset ovat voineet toimia hallinnoimillaan alueilla ja varmistaa toimintansa oikeutuksen

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | syke.fi

Suomen ympäristökeskus
Finlands miljöcentral
Finnish Environment Institute

suhteessa erilaisiin muihin taloudellisiin, yhteiskunnallisiin ja ympäristöllisiin intresseihin. Tämä vakauttava tekijä menetetään, jos asema- ja yleiskaavoituksesta energiahankkeiden suunnittelussa luovutaan. Lisäksi sijoittamisluvan mukaiset toiminnot edellyttävät todennäköisesti YVA-menettelyä. YVA:n ja kaavoituksen yhteensovittamiselle on muodostunut sujuvat käytännöt. Sijoittamislupaa ei voi myöntää ennen YVA-menettelyn päättävää perusteltua päätelmää. Siten YVA-menettelyä koskevissa hankkeissa ajoitukseen tai menettelyihin liittyvä nopeuttaminen on hyvin kyseenalaista. Toimiminen kaavoituksen toimintatavoilla johtaisi ennustettavampaan ja parempaan lopputulokseen investoijien ja yhteiskunnan kannalta, ja varmistaisi riittävien sisältövaatimusten selvittämisen hankkeen osalta.

Siirtymän hyväksyttävyys:

Lainmukainen maankäytön suunnittelujärjestelmä luo kriittisen tärkeät puitteet pyrittäessä oikeudenmukaiseen kestävyyssiirtymään, johon kuuluu kansalaisten oikeus vaikuttaa ympäristöään koskevaan päätöksentekoon. Nykyisen kaavajärjestelmän osallistamisvelvoite kuulemisineen ja valitusoikeuksineen on oleellinen osa maankäytön hyväksyttävyyden pohjaa, ja tuottaa tärkeää tietoa kaavaprosesseihin eri näkökulmien yhteensovittamiseksi.

Pitkäjänteinen alue- ja yhdyskuntasuunnittelu luo kestävää pohjaa investoinneille:

Sijoittamislupa voi vaikuttaa negatiivisesti ympäristössään myös siinä tapauksessa, että itse sijoittamisluvan kohteena olevan toiminnan kestävyyttä koskevia vaatimuksia kiristettäisiin: Menettely olisi omiaan vaikeuttamaan ympäröivien alueiden resurssiviisasta maankäytön suunnittelua, liikennesuunnittelua, asuntopolitiikkaa, kuntainfran kehittämistä ja palveluverkkosuunnittelua. Kuntien aktiivisempi maapolitiikka olisi ehdotettua menettelyä kestävämpi keino varautua puhtaan siirtymän hankkeisiin.

Lausunnon täydennyksen valmisteluun osallistuivat ryhmäpäällikkö Janne Pesu, erikoistutkija Jonne Hytönen, kehittämispäällikkö Ari Nissinen, ryhmäpäällikkö Kari Oinonen, projektipäällikkö Teemu Pekkanen, tutkija Jouni Räihä, ja tutkija Uula Saastamoinen.

Jakelu: YmV@eduskunta.fi
Kopio: kirjaamo@syke.fi

Suomen ympäristökeskus | Finlands miljöcentral | Finnish Environment Institute
Latokartanonkaari 11 | 00790 Helsinki | FINLAND
+358 295 251 000 | mailto: kirjaamo@syke.fi | Y-tunnus 0996189-5 | **syke.fi**